

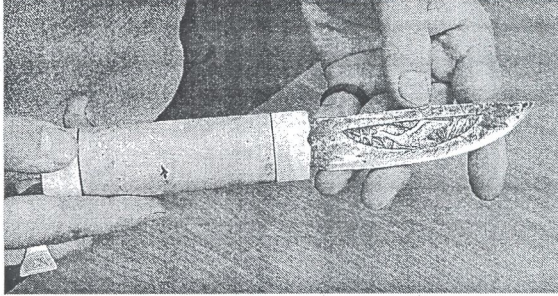
БЫҺАХЧЫТ уол: "Эһэм күөрт хаалларбыта"

// Былыргыны былыт саппат

Өбүгэ төрүт үгөһэ киһиэхэ дьобуру арыйааччы. Төрүт үгэскэ эргиллибит ыччат эйгэтэ сырдыыр, үктэнэр сирэ бөбүргүүр. Саха ыччатын кэккэтигэр төрүттэрин дьарыгын салгыыр эдэр дьон элбээн иһэрэ киһини үөрдэр. Онон бүгүн "ЭС" редакциятыгар Таатта улуунун Ытык Күөлүттэн төрүттээх 19 саастаах тимир ууһа Михаил Данилов ыалдыттаата. Кини сөбүлүүр идэтин туһунан манныгы кэпсэтибит.

— Миша, уһанарга кимтэн үөрэм-миккини? Бэйэң тускунан кэпсии түс эрэ.

— Маннай утаа уһанарга аҕабыттан үөрэммитим. Кыра сылдьан оҕо-оҕо курдук мастан саа, бэстилиэт онгоруон оонньурум. Алтыс кылааска үөрэнэ сылдьан мастан куукуна тэрилин чочуйбутум. Ахсыстан сабалаан быһабы охсорго холоммутум. "Бастакы билиинчик — хомуоктаах" диэбиккэ дылы, бастакы быһабым табыллыбата. Билигин ааттаах-суоллаах ууска Сарыал Билиюкингга үһүйүллэ сылдьабын. Кини — Мандар Уус үөрэнээччитэ. Мандар Уустуун эмиэ кэпсэтэбин. Кини субэтин-аматын сөбүлээн истэбин. Улахан уус философиятын сэргиибин, өйүн-санаатын

мындырыгар сүгүрүйэбин. Билигин АГИКИ 3-с куурсугар үөрэнэбин. Муостан онгоһуктары кыһарга үөрэнэбин.

— Тобо, чуолаан, тимиринэн уһанарга санаммыккыны? Сорох маһынан бөбө-таба, кыраһаабай миз-бэл онгоруон айабын ииттэр буолла...

— Итиннэ сыһаннаах биир дыкти түбэлтэни кэпсиим. Кумаабыга кырыйан киһи дьылбатын билгэлиир көрбүөччүгэ киирбиппэр "эйиэхэ өбүгэлэрин кыра бэлэх хаалларбыттар" диэбитэ. "Туох эбитэ буолла" диэн дыктиргии сырыттаһына, арай убайым эрийдэ. "Төрдүбүтүгэр тимир

уустара бааллар эбит. Кэнэбэс ыччатым, баҕар, идэбин утумнуо дии санаан эһэн күөрт хаалларбыт", — диэтэ. Эһэм күөрдэ — өбүгэм туһунан үтүө өйдөбүннүк, билигин дьыһаар баар. Билигин күөрт, бэл диэтэр музейдарга дэңгэ көстөр экспонат буолла.

Онуоха эбии тимиргэ сыстаҕас собуус этим, ылсан барбытым. Мас онгоһук сотору кэминэн эргэрэр, алдьанар буоллабына, тимиртэн онгоһуллубут мал быдан үйэлээх. Былыр тимир уустара кимнээхтэрин билбэттэрэ. Кинилэри онгоһукка суруллубут инициалларыттан биллэллэрэ. Онон тимир ууһун аата-суола умнуллубат. Мин эмиэ аалпын үйэтитиэхпин баҕарабын.

— Быыстапкаларга кыттааччыгың дуо?

— Улуустаабы быыстапкаларга кыттабын. Аны билигин республикатаабы тэрээһиннэргэ кыттарга сананным. Быйыл улахан быһахчыт уус дьон ортотугар ытыллыбыт республикатаабы быыстапкаба II миэстэни ылан үөрүүм улахан. Ыччат анал быыстапкага тэриллэбэтэ хомоттолоох. Сэтинньи ыйга Дьокуускайга бэйэбит эдэр уустар быыстапкаларын тэрийиэхтэ-эхпит. Быыстапканы "Түмэн" ыччат түмсүүтэ, "Арчы дьыэтин" арт-дириэктэрэ И.М.Седалищев тэрийэллэр. Ити тэрээһин ычакка туһата улахан. Эдэр киһи дьарыктаах эрэ буоллабына кыһаҥан дьаллыктан тэйиэбэ, үлэбэ-үөрэххэ көхтөөхтүк кытыаҕа. Итиннэ быыстапкага мас, муос, тимир уустара, ювелирдар, иистэн-ньэҥнэр кэлиэхтэрэ. Кинилэр идэбэ сыһаннаах субэ-ама биэриэхтэрэ, дьобурдаах оҕону баҕар үлэбэ да ылаахтара.

— Миша, быһахтаргың көрдөр эрэ.

— Быһах — эр киһиэхэ туһалаах мал. Саха киһитэ бу сэби бултууругар эрэ буолбакка, уһанарыгар, бэйэтин көмүскэнэригэр эмиэ туттара.

— Быһабың биитигэр рунической сурук баар эбит. Ити туох диэни?

— Рунаһан суруллубут алгыстар. Рунической суругу, ол эбэтэр бичиги сэнээрэн үөрэтэбин. Ону буламмын быһабым биитигэр суруйдум. Үлэбэр быһах үөһүн былыргылы охсуу ныматын туттабын. Онтон бу үөс оннугар (быһабын биитин көрдөрөр — авт.) бөрө харабын, көтөн эрэр күһү ойуулаатым. Бу ойуу-бичик үлэм уратытын бэлиэтиир бренд буолуон баҕарабын. Быһабым угун тайах муһуттан, оттон кыһын кытаанах тирииттэн онордум. Быһабым матырыйаала 65-Г диэн анал тимир. Санаабын ууран туран үлэлээтэххинэ туох барыта кыаллар курдук.

— Миша, айар үлэбэр билинини, үөрэххэр ситиһиһилэри баҕарабыт! Өбүгэң үгэһин сөргүтэр суолга аны атын ыччаты угуйарың хаалбыт.

КҮӨРТ, авт. Тимир ууһа кыһаба уоттаах чоһу үрдэрэн сирэлитэр (инньэ гынан тимир кытардар, уулларар), салгын носуһун курдук тэрил.

Анастасия ПОПОВА.